

درآمدی بر حوزه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای معلمان

مؤلفان:

دکتر هادی پورشافعی

(دانشیار، دانشگاه بیرجند)

میشم غلام‌پور

(دانشجوی دکتری، دانشگاه بیرجند)

ناشر: چهار دفت

درآمدی بر حرفه گرایی و توسعه حرفه‌ای معلم

سرشناسه: پورشافعی، هادی، ۱۳۴۲ -

عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر حرفه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای معلم / مولفان هادی پورشافعی، میثم غلام‌پور.

مشخصات نشر: بیرجند: نشر چهار درخت، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۳۳ ص.: جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۰۵-۶۸-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

داشت: کتابنامه

موضوع: معلمان -- اخلاق حرفه‌ای

موضوع: Teachers -- Professional ethics

موضوع: تربیت اخلاقی

موضوع: Moral education

موضوع: تعلیم

موضوع: Teaching

موضوع: یادگیری

موضوع: Learning

شناسه افزوده: غلام‌پور، میثم، ۱۳۴۲ -

رده بندی کنگره: LB۱۷۷۹

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۰۸۹۹۲

تألیف: دکتر هادی پورشافعی، میثم غلام‌پور

ناشر: چهار درخت / امور فنی و طرح جلد: مهدی مرتضوی

چاپ اول: ۱۳۹۸. محل نشر: بیرجند

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد / چاپ و صحافی: واصف

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۰۵-۶۸-۲

بیرجند - خیابان معلم - بین معلم ۴۴ و خیابان ۱۵ خرداد

تلفن: ۳۳۴۵۶۲۱۳ - ۰۵۶ همراه: ۵۶۱ ۷۱۵۵ ۰۹۱۵

4derakht@gmail.com

نشر چهار درخت

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است و هرگونه استفاده از این کتاب با ذکر مأخذ مجاز خواهد بود.

بها: ۳۰۰۰۰ تومان

عناوین کلی فصول

بخش اول ماهیت تربیت و تعلیم

فصل ۱. تربیت اهمیت و تبیین مفاهیم آن.....	۳
فصل ۲. تعاریف تربیت، وظائف و تفاوت آن با تعلیم.....	۳۵

بخش دوم

ماهیت یادگیری، تدریس و نقش معلم

فصل ۳. اهمیت و ماهیت یادگیری، آموزش و تدریس.....	۶۹
فصل ۴. ماهیت تدریس، نقش و شایستگی های معلم.....	۸۹

بخش سوم

حرفه گرایی معلم و توسعه حرفه ای، نگاهی به آینده

فصل ۵. حرفه و حرفه گرایی معلم.....	۱۳۵
فصل ۶ توسعه حرفه ای معلم.....	۱۵۷
فصل ۷. نگاهی به آینده.....	۱۸۷
سخن پایانی فصل.....	۲۱۶
سخن پایانی کتاب.....	۲۱۶
منابع و مأخذ.....	۲۱۹

فهرست تفصیلی

به جای پیشگفتار.....و

مقدمه.....ز

بخش اول. ماهیت تربیت و تعلیم

فصل ۱. تربیت، اهمیت و تبیین مفاهیم آن

مقدمه.....۴

مفاهیم «آموزش» و «پرورش».....۴

تبیین تربیت.....۵

الف) تربیت، فرآیند است.....۸

ب) تربیت، با اهمیت و ارزش است.....۹

ج. تربیت، غایت‌مند است.....۱۱

د) تربیت، وقت‌گیر است.....۲۱

ه) تربیت، پردامنه است.....۲۲

و) تربیت، موضوعی اضطراب‌آور و دشوار است.....۲۳

ز) تربیت، پرثمرترین دستاورد آدمی است.....۲۹

ح) تربیت، راهی برای تأمین عدالت اجتماعی است.....۳۰

رسالت تربیت.....۳۲

سخن پایانی فصل.....۳۴

فصل ۲. تعاریف تربیت، وظایف و تفاوت آن با تعلیم

مقدمه.....۳۶

مفهوم لغوی «تربیت» و «فرهنگ» و ارتباط آن.....۳۶

تعاریف تربیت.....۳۹

نتیجه‌گیری از تعاریف تربیت.....۴۲

وظایف تربیت.....۴۵

الف) وظیفه رشدی تربیت.....۴۵

ب) وظیفه تشخیصی تربیت.....۴۸

ج) وظیفه تعالی‌بخشی تربیت.....۵۰

۵۰.....	تربیت حقیقی و متعالی
۵۲.....	جایگاه اخلاق در تربیت اسلامی
۵۴.....	اخلاق در نظر کانت
۵۹.....	وجه تمایز «پرورش» از «آموزش»
۶۲.....	دیگر معانی تربیت و مسائل اساسی آن
۶۳.....	ارائه یک مدل
۶۵.....	سخن پایانی فصل

بخش دوم. ماهیت یادگیری، تدریس و نقش معلم

فصل ۳. اهمیت و ماهیت یادگیری، آموزش و تدریس

۷۰.....	مقدمه
۷۰.....	اهمیت و جایگاه یادگیری
۷۲.....	تربیت و یادگیری
۷۳.....	یادگیری، زیربنای آموزش و پرورش تربیت
۷۶.....	مهارت زندگی و یادگیری
۷۸.....	تعاریف یادگیری
۷۹.....	یادگیری از منظر استعاره‌ها و سطوح آن
۸۰.....	یادگیری یعنی تغییر
۸۲.....	یادگیری، آموزش و تدریس
۸۳.....	تعریف جامع تدریس
۸۶.....	روش‌های آموزش و یادگیری الکترونیکی
۸۸.....	سخن پایانی فصل

فصل ۴. ماهیت تدریس، نقش و شایستگی‌های معلم

۹۰.....	مقدمه
۹۰.....	نظام آموزش و پرورش
۹۱.....	ابعاد تدریس
۹۵.....	کشش‌های معلم در تدریس
۹۷.....	کارکردهای تدریس

۱۰۰	انگیزه از دیدگاه برخی صاحب‌نظران تربیتی
۱۰۸	حوزه‌های تدریس
۱۱۱	جایگاه و نقش معلم در نظام آموزش و پرورش
۱۱۷	اهمیت معلم، سطوح فکری و رفتاری وی
۱۲۱	صلاحیت‌های معلم
۱۲۶	ابعاد شایستگی‌های معلم
۱۳۰	ویژگی‌های معلم
۱۳۲	سخن پایانی فصل

بخش سوم. حرفه‌گرایی معلم و توسعه حرفه‌ای، نگاهی به آینده

فصل ۵. حرفه و حرفه‌گرایی معلم

۱۳۶	مقدمه
۱۳۶	معنای حرفه و حرفه‌گرایی
۱۳۹	معلم فکور
۱۴۰	حرفه و ویژگی‌های حرفه
۱۵۲	چرایی حرفه‌گرایی در نظام آموزشی
۱۵۲	نقش حرفه‌ای معلم
۱۵۴	علم و یا هنر تدریس
۱۵۶	سخن پایانی فصل

فصل ۶. توسعه حرفه‌ای معلم

۱۵۸	مقدمه
۱۵۸	اهمیت توسعه حرفه‌ای
۱۶۰	مفهوم توسعه حرفه‌ای و انواع آن
۱۶۳	از «آموزش» به «توسعه حرفه‌ای»
۱۶۷	اصول، عوامل، شرایط، مراحل و معیارهای توسعه حرفه‌ای
۱۶۷	الف) اصول توسعه حرفه‌ای
۱۶۸	ب) عوامل توسعه حرفه‌ای
۱۶۹	ج) شرایط توسعه حرفه‌ای

۱۷۱	 (د) مراحل تغییر توسعه حرفه‌ای
۱۷۳	 صلاحیت‌های حرفه‌ای و معیارهای توسعه حرفه‌ای
۱۷۴	 الف) صلاحیت شناختی - مهارتی
۱۷۵	 ب) صلاحیت‌های نگرشی و رفتاری
۱۷۵	 ج) صلاحیت‌های مدیریتی
۱۷۷	 توسعه حرفه‌ای و مدیریت دانش
۱۸۱	 شبکه کیفیت تدریس
۱۸۳	 چالش‌های در تدریس؛ آرمان یا واقعیت؟
۱۸۵	 سخن پایانی فصل ۱

فصل ۷. نگاهی به آینده

۱۸۸	 مقدمه
۱۸۸	 هزاره جدید و چشم‌اندازهای آینده
۱۹۲	 تحولات نظام آموزشی در نگاه آلمان: تربیتی و نقش معلم
۱۹۷	 توسعه حرفه‌ای، پیش‌نیاز تدریس مؤثر
۲۰۱	 نگاهی به وضع موجود
۲۰۲	 چند راهبرد اساسی تحول
۲۰۲	 - انتخاب معلم
۲۰۴	 - حرفه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای معلم
۲۰۷	 - بهبود و بهسازی معلم از طریق ارزشیابی معلم
۲۰۸	 - توسعه مشارکت معلم
۲۱۰	 - توجه به رشد و اقتدار از نوع اخلاقی
۲۱۲	 - شاگرد پروری
۲۱۶	 سخن پایانی فصل
۲۱۶	 سخن پایانی کتاب
۲۱۹	 منابع و مآخذ

بنیان، تداوم و تعالی زندگی فردی و اجتماعی مدیون و مرهون «تربیت» است. آن به عنوان یکی از دستاوردهای ارزنده انسان و جوامع توسعه یافته است. اگر تاریخ تحول و توسعه جوامع به درستی تحلیل شود، می توان به ارتباط دیالکتیک تربیت و جامعه واقف شد و بر این باور راستین صحه گذاشت که جامعه هرگز نمی تواند بدون تعلیم و تربیت عالمانه و پویا به اهداف متعالی دست یابد. این موضوع، با هر پیش و نگرشی که نسبت به آینده وجود داشته باشد، مصداق می یابد. در کنش های پیچیده تربیت، تکیه بر تجربه فردی معلم کافی نیست، پیشبرد کیفی اهداف و فرآیند تربیت، مستلزم رویکردهای نوین علمی است. در عصر نوین و به جهت تحولات گسترده، پرسش هایی را باید مجدد طرح و بررسی مجدد نمود. تربیت، از آن دست فعالیت هایی است که همواره انسان به آن نیازمند است و باید از دایره امور عادی و عادت خارج و «برابر» روش های نوین آن اندیشید. تربیت، دیگر نه «ضرورت»، «فوریت» که سخن از «اعجاز» و معجزه تربیت است. اگر چه تربیت نمی تواند به تنهایی در تغییر زمینه های نامساعد اجتماعی به عنوان یگانه راه حل تلقی شود، اما باید باور نمود که به جزه تربیت، نتواند به مانند معجزه آفرینش انسان، شگفتی باورنکردنی بیافریند. با تربیت است که آدمی زاده، گوهر وجودی «انسانی» رس می یابد و آدم می شود. نظر به اهمیت، جایگاه تربیت و نقش عوامل دخالت گر، به ویژه مربیان و معلمان، بخش این کتاب بر چند فرض عمده مبتنی است:

۱. در همه کتاب به عمد از واژه «تربیت» که به نظر نگارندگان مفهومی جامع تر از «تعلیم و تربیت»، استفاده شده است. تقدم واژه ی تربیت بر تعلیم هم در عبارت و در جو، کنش معلم، می تواند اثر گذار باشد. معلم و همه فرآیندهای تربیتی باید بتواند بر منش و شخصیت یادگیرنده تاثیر بخدارد، افعال و اطلاعات به منزله آموزش تنها یک ابزار است.
۲. اساساً در هر حوزه ای از شناخت، ذهن باید با تفکر «عمیق» مفاهیم را دریابد. سهولت بخشی تحلیلی، هماهنگی ترکیبی و پویایی در شناخت مفاهیم ضرورت دارد. لذا ذهن باید مرز مفاهیم را تشخیص داده، انتظام داده و آنگاه خلاقانه از آن ها بهره جوید. مهم فهم مشترک از مفاهیم و ارتباط پیوند بین آنها است. در این کتاب چند مفهوم کلیدی مطرح و ارتباط آن نشان داده شده است.
۳. باید مقصد و مقصود، ماهیت و «فلسفه» تربیت را دریافت. بدون آگاهی از مفهوم تربیت، مربیان و معلمان، شناخت مؤلفه ها و عوامل تربیت و در نتیجه، تأثیرگذاری بر یادگیری پایدار فراگیران فراهم نخواهد شد. آگاهی معلم از فلسفه و رسالت، هدف و مقاصد تربیت و همه ابزارهای تربیت (یادگیری، آموزش، تدریس) موجب اثربخشی تلاش های تربیتی خواهد شد.

۴. هدف همه کوشش های آموزشی، تسهیل و ارتقای «یادگیری» است و معلمان نیز هدایت کننده یادگیری با نقش فعال فراگیران است. ایجاد فرصت های یاددهی - یادگیری مؤثر که متکی بر تجربه شخصی و غیرعلمی باشد، تصادفی و نتیجه بخش نخواهد بود، دانش نظری تربیت و تدریس، مهم است.

۵. یادگیری به منزله مهم ترین اقدام و از مؤلفه های اساسی تربیت، نیازمند تمهیداتی است، از این رو بین تربیت و کارکرد مؤثر ابزارهای آن، با «حرفه گرایی» و «توسعه حرفه ای» پیوند وثیقی وجود دارد. فراتر از تلقی علم و هنر و مناقشه این دو، چنین آگاهی هایی مستلزم «دانش حرفه ای» معلم، مدیران و دست اندرکاران نظام تربیتی و آموزشی است. تلقی «حرفه ای» شرط لازم برای توسعه دانش، مهارت ها و اقدامات مؤثر تربیتی است. تربیت را باید از نگاه حرفه ای مورد توجه قرار داد و به توسعه حرفه ای همه عوامل تربیتی به ویژه معلم اندیشید.

عز از آنجا که «معلم» در کانون فرآیند تحول نظام آموزشی و پرورشی قرار می‌گیرد، پرسش این است که چنین توجهی از چه زاویه و منظری باید باشد تا بتواند بر کیفیت، کفایت و کارایی معلم در نظام آموزشی بیفزاید؟ شاید این امر بیش از هر چیز مستلزم توجه و اعتباربخشی به نقش حرفه‌ای و توسعه حرفه‌ای معلم و تقویت معلم فکور باشد. معلم فکور، مبین خرد نهفته در عمل معلم یا عمل خردمندانه و هم چنین ظرفیت معلمان برای تولید دانش جدید در تدریس است. تحول معلم، تحولی نگرشی و فکری است. جهان انسان، جهان اندیشه است و تحول، مستلزم تحول در اندیشه است. به همین دلیل کتاب تأکید و توجه ویژه به جمیع ابعاد حرفه‌ای شدن یعنی دانش، نگرش، تعهد و اقدام حرفه‌ای دارد.

پرسش آن است که منظور از تربیت چیست؟ تصویر و تصور مربیان و معلمان از رسالت و اهداف تربیت چیست؟ وظایف و ابزارهای تربیت کدام است و چه ارتباطی دارند؟ در این فرآیند نقش معلم چیست؟ و چه شایستگی‌هایی باید داشته باشد؟ تربیت، یادگیری، آموزش و تدریس چه ارتباط با حرفه دارد؟ اصولاً حرفه چیست؟ و چه شاخص‌هایی دارد؟ حرفه‌گرایی در عام تربیتی و آموزشی آرمان است یا واقعیت؟ توسعه حرفه‌ای چیست؟ و راهبردهای معطوف به آینده نظام آموزشی چیست؟

در تحلیل چنین پرسش‌هایی کتاب مجموعاً در ۳ بخش و ۷ فصل بر مبنای مفاهیم کلیدی؛ «تربیت»، «یادگیری»، «تدریس»، «حرفه» و «توسعه حرفه‌ای» با توجه به نقش حرفه‌ای «معلم» نگارش یافته است. در بخش نخست، به اهمیت و تبیین تربیت، اهداف، مطالب و رسالت آن پرداخته شده و تعمداً از واژه جامع تربیت به جای تعلیم و تربیت استفاده شده است. در ۲ فصل بخش دوم، به اهمیت یادگیری، تدریس، نقش و شایستگی معلم، در بخش سوم که دارای ۳ فصل است به موضوع حرفه و حرفه‌گرایی، توسعه حرفه‌ای معلم و در فصل آخر با نگاهی به آینده آموزش و پرورش، با طرح شش راهبرد شده است.

امید است که مجموع مباحث کتاب، مورد استفاده دانشجویان، دانش‌پژوهان، اعضای هیأت علمی، مدرسان و معلمان، دانشجویان معلمان، نومعلمان و علاقه‌مندان به مطالعه حوزه‌های علم تربیتی و روان‌شناسی، قرار گیرد. مؤلفان امیدوارند از رهنمودهای خوانندگان بی‌پهره نظرات اصلاحی ارزشمند خود را ارائه نمایند. در هر حال قضاوت بر عهده خواننده محترم است و با استمداد از کلام مولانا در دفتر ششم:

در عدم ما مستحقان کی بدیم
ای بکرده یار هر اغیار را
هیچ نماند از آنیا پالیز کن
وی بداد خاکی گل خار را
که بس حال و برین دانش زدیم
هیچ نماند از آنیا پالیز کن

مؤلفان بر خود فرض می‌دانند مراتب قدردانی و سپاس خود از مدیریت و همکاران انتشارات چهاردرخت اعلام و برای آنان آرزوی توفیق نمایند.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

دانشگاه بیرجند، تابستان - ۱۳۹۸

